

Л. А. Вавринів

*здобувач кафедри географії України
Тернопільського державного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

**ВПЛИВ ПОВЕДІНКОВОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ
ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ
(НА ПРИКЛАДІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Одним із найважливіших проявів діяльності людей, спрямованих на забезпечення умов та засобів існування, реалізацію різноманітних потреб, є соціальне життя у всій різноманітності соціальних процесів і явищ, соціальних зв'язків і дій. Багатоманітність соціальної реальності породжує і багатоманітність потреб, норм і певну поведінку населення, відносини між індивідами і у суспільстві загалом. Це й обумовлює необхідність дослідження цих аспектів соціального життя з боку суспільно-географів. Особливо необхідним є вивчення соціальної поведінки молоді, передусім чинників, які її зумовлюють, та виявлення територіальних особливостей формування поведінкового середовища.

Поведінкове середовище формується соціальними установками і різноманітними соціальними спільностями під впливом геоінформативного середовища, яке, в свою чергу, є результатом взаємопроникнення інформаційних полів природного, антропогенного та ментального походження.

Входження людини в суспільство відбувається через різноманітні соціальні групи, і кожна із соціальних систем має на людину певний вплив. Але поряд з тим, особистість у суспільстві проявляє і свої характерні риси, потреби, смаки, звички, переконання, світогляд та інтереси.

Отже, поведінка людей визначається багатьма установками, які існують в суспільстві, зокрема державною ідеологією щодо суспільних цінностей, системою соціальних чинників і норм у суспільстві, складом соціальних

цінностей тощо. Вони визначають ціннісні орієнтири, формують моду і стереотипи у поведінці під впливом засобів пропаганди, за допомогою реклами (PR- технологій), за допомогою соціальних інститутів та ін. Водночас на поведінку особистості мають вплив і такі чинники, які стосуються суто до неї, зокрема її вік, місце проживання, стан родини і стиль виховання в сім'ї, соціальний статус, риси характеру, стан здоров'я та ін.

Нині молодь – одна з найуразливіших і найбезправніших соціальних спільнот. Це зумовлено процесами, що відбуваються в країні в умовах соціально-економічної кризи, переходом суспільства до нових суспільних відносин (безробіття, падіння моральних цінностей, зниження рівня життя тощо). Тому відбувається погіршення здоров'я молодих людей та збільшення їх смертності, поширення вживання наркотичних речовин, збільшення ВІЛ-інфікованих, поширення злочинності, суїцидів та ін. Молодь виявилася не готовою до розширення можливостей самостійного вибору життєвого шляху при одночасному збільшенні відповідальності за свої дії, що зумовлює зміни у її поведінці.

Це все сприяло загостренню т. з. молодіжних проблем, серед яких найголовнішими є такі [2, с. 440]: низький рівень життя, безробіття, значна економічна та соціальна залежність від батьків; шлюбно-сімейні проблеми (високий рівень розлучень, сімейні конфлікти); низька народжуваність – вже протягом трьох з половиною десятиліть в Україні зберігається рівень народжуваності, що не забезпечує навіть відтворення поколінь; матеріальна незабезпеченість, відсутність умов для поліпшення житлових умов; поганий стан здоров'я і зростання рівня соціальних відхилень (злочинність, пияцтво, наркоманія, проституція); втрата ідеалів, соціальної перспективи, життєвого оптимізму.

Розглянемо та проаналізуємо, на прикладі Тернопільської області, вплив демографічної ситуації на формування та поширення асоціальної поведінки сучасної молоді.

Показники кількості населення області кожного року зменшуються на 5-

6 тис. осіб, відбувається скорочення населення, яке визначається від'ємним природним приростом та негативним сальдо міграцій. У трудових міграціях, що характерні для Тернопільської області переважає жіноче населення. Відбувається «старіння» населення, що призводить до навантаження на населення працездатне. Частка дітей та підлітків є незначною, що не забезпечує природного відтворення населення і призводить до скорочення його кількості.

Показники розлучуваності у міських поселеннях у кілька разів перевищують розлучуваність у сільській місцевості, де це явище стрімко зростає. Дана тенденція пояснюється масовими міграціями населення за кордон, які так характерні саме для областей Західного регіону. Частка дітей, народжених жінками, які не перебували в зареєстрованому шлюбі, за 1990-2011 рр. зросла. Це явище характерне як для міських поселень, так і для сільської місцевості і обумовлене не лише позашлюбним народженням дітей, а й поширенням незареєстрованих шлюбів.

На Тернопільщині рівень безробіття працездатного населення, обрахований за методологією МОП, становив у 2010 р. 11,6 % (загалом по Україні 8,8 %), на одне вільне робоче місце претендував 21 безробітний (по Україні – 9). На 1 березня 2011 р. понад 43,6 % безробітних, зареєстрованих службою зайнятості області, були віком до 35 років, а 36,2 % – мали вищу освіту. На Тернопільщині понад 20 тисяч безробітних, майже половина – молодь [3].

Важливою проблемою в області є суттєве зниження рівня життя населення. Основною частиною доходів домогосподарств є соціальна допомога та інші одержані поточні трансферти, тоді коли заробітна плата повинна бути первинним джерелом доходу населення. Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників Тернопільської області в структурі доходів займає друге місце і становила у 2011 році 1871 грн. Це найменший показник серед усіх регіонів України [5, с. 303].

Така демографічна поведінка населення посилює соціальні проблеми

регіону, а саме: безробіття, бідність, злочинність, розбої, пограбування та крадіжки, жебрацтво, старість, дитячу бездоглядність, неповні родини, поширення психічних захворювань, поширення шкідливих звичок, особливо паління та вживання алкоголю, наркоманія, СНІД, інвалідність, травматизм, проституцію, захворюваність, розірвання шлюбів, голосування на виборах за крайні ліві партії, нарешті, тіньову економіку[7].

Отож, Тернопільська область – регіон з невисоким рівнем і якістю життя, із тенденцією поширення та зростання асоціальних явищ, що визначається багатьма економічними, соціальними та демографічними чинниками: до економічних факторів відносимо рівень доходів та витрат, житлові умови, рівень зайнятості, рівень безробіття, розмір заробітної плати, матеріальний добробут; до демографічних – природний і механічний рух, статеву - вікову структуру, рівень урбанізації, середня тривалість життя, склад сім'ї, стан трудових ресурсів тощо; до соціальних – рівень освіти і культури, розвиток сфери послуг, соціального забезпечення, соціальна безпека, підтримка малозабезпечених родин, задоволення роботою, соціальним статусом індивіда, фінансове становище сім'ї, захворюваність, захищеність громадянина (рівень злочинності, корупції, порушення прав людини), соціальні проблеми (алкоголізм, наркоманія) тощо.

У формуванні духовних та культурних потреб молоді значна роль відводиться конструктивній діяльності населення, однак великий вплив має і деструктивна діяльність, так звана асоціальна поведінка населення. Однією із шкідливих звичок, яка найпоширеніша серед молоді, є куріння та вживання алкоголю.

При проведенні вибіркового опитування домогосподарств, про те, що курять, повідомило 148,3 тис. осіб Тернопільської області у віці 12 років і старші. Це становить 15,9% від всього населення регіону. З них 49,8% викурюють за добу від 1 до 10 сигарет, 50,2% - від 11 до 20 сигарет [3].

Спеціальними соціологічними дослідженнями встановлено, що перше прилучення до алкоголю учнів 8-10-х класів у 78% випадків відбувається під

впливом батьків і родичів. Найвища захворюваність хронічним алкоголізмом припадає на такі вікові групи: 20-22 роки (31,4%) і 23-26 років (40,4%). Чим раніше підліток починає вживати алкогольні напої, тим більша ймовірність, що він стане хронічним алкоголіком. Кожен другий хронічний алкоголік почав цей шлях ще до 14 років, майже 10% - до 19 років. Мотиви вживання алкоголю молодими людьми найчастіше такі: «за компанію» - 50%, «для підняття настрою» - 25%, а також «для апетиту», «для розмови з друзями», «так прийнято», «із принципу» [6].

Вживання молоддю наркотиків та інших психотропних речовин – це ще одна складова асоціальної поведінки сьогодення. Кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом розладу психіки внаслідок уживання наркотичних речовин за період з 1990 по 2011 роки зросла у 2,6 рази, з 2 до 5,2 осіб на 100 тис. жителів, а кількість хворих, які перебували на обліку на кінець року збільшилася майже у 7 разів, з 7 до 51,1 осіб на 100 тис. жителів [5, с. 382].

За останні 10 років захворюваність на активний туберкульоз зросла і становила в 2010 р. 594 особи з уперше в житті встановленим діагнозом або 54,8 на 100 тис. населення. Упродовж 2010 р. в області кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом ВІЛ-інфекція склала 105 осіб (включно з особами, яких у цьому ж році було вперше в житті визнано хворими на СНІД), з них 39 осіб зареєстровані як хворі на СНІД. Кількість ВІЛ-інфікованих, які перебували під диспансерним наглядом на кінець 2010 р., становила 526 осіб (48,7 на 100 тис. населення), з них 45 осіб з діагнозом СНІД (4,2 на 100 тис. населення) [4,с.45].

Кількість зареєстрованих злочинів у Тернопільській області зменшилася з 6145 у 2000 році до 5352 у 2011. В загальному тенденцію прослідкувати важко, тому що показник то зменшується, то, навпаки, збільшується, з 2008 по 2011 рр. фіксуємо збільшення на 644 злочини [5.с. 406].

Демографи вже давно не відхиляють думку про вплив соціально-економічних умов на демографічні процеси та поведінку населення через

зміни у структурі потреб, норм та людських цінностей. І, в першу чергу, ці зміни торкаються молодшого покоління.

Отримані результати доводять, що сучасний спосіб життя молоді негативно впливає на здоров'я та його збереження у майбутньому. Ситуація, що склалася, створює небезпеку у формуванні фізичного, соціального, духовного, психічного здоров'я дітей, підлітків та молоді, до трудової та іншої діяльності.

Непідготовленість сучасної молоді до дорослого життя потребує реалізації виваженої молодіжної політики, яка сприяла б повноцінному соціальному становленню молоді, забезпеченню прав і свобод людей, реалізації їх творчих можливостей, економічному і професійному самовизначенню молоді.

Література:

1. Головного управління статистики у Тернопільській області, 2010. Веб-сайт ГУС: <http://www.te.ukrstat.gov.ua>
2. Городяненко В. Г. Соціологія: підручник / В. Г. Городяненко. – 3-є видання - К.: ВЦ «Академія», 2003. – 544 с.
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zz.te.ua/?p=23832>
4. Статистичний збірник «Соціальні індикатори рівня життя населення.» Головне управління статистики у Тернопільській області / За ред. Т.М. Грищук. – Тернопіль, 2011. - 207 с.
5. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2011 рік / За ред. В.Г. Кирича. – Тернопіль, 2012. – 462 с.
6. Форми та методи роботи ЦССМ по профілактиці негативних явищ серед дітей та молоді. Тернопільський обласний центр соціальних служб для молоді, з досвіду роботи Тернопільського обласного центру соціальних служб для молоді. – Тернопіль, 2001. – 121 с.
7. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. - 593 с.